

DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)
den 8 juni 1999 *

I mål C-337/97,

angående en begäran enligt artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG), från Commissie van Beroep Studiefinanciering (Nederländerna), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

C.P.M. Meeusen

och

Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep,

angående tolkningen av artiklarna 48 och 52 i EG-fördraget (nu artiklarna 39 EG och 43 EG i ändrad lydelse) samt av artikel 7 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33),

meddelar

* Rättegångsspråk: nederländska.

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden J.-P. Puissochet samt domarna P. Jann (referent), J.C. Moitinho de Almeida, C. Gulmann och D.A.O. Edward,

generaladvokat: A. La Pergola,

justitiesekreterare: byrådirektören H.A. Rühl,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

- C.P.M. Meeusen, genom P.J.M. Meeusen, far till sökanden i målet vid den nationella domstolen,
- Nederländernas regering, genom A.H.M. Nierman, Konungariket Nederländernas ambassadör i Luxemburg, i egenskap av ombud,
- Tysklands regering, genom E. Röder, Ministerialrat, förbundsekonoministeriet, i egenskap av ombud,
- Europeiska gemenskapernas kommission, genom juridiske rådgivaren P.J. Kuijper, och B.J. Drijber, rättstjänsten, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid sammanträdet den 19 november 1998 av: C.P.M. Meeusen, företrädd av P.J.M. Meeusen, Nederländernas regering, företrädd av M.A. Fierstra, chef för utrikesministeriets avdelning för

europarättsliga frågor, i egenskap av ombud, och kommissionen, företrädd av P.J. Kuijper,

och efter att den 28 januari 1999 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Commissie van Beroep Studiefinanciering har genom beslut av den 26 september 1997, som inkom till domstolen den 29 september samma år, i enlighet med artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG) ställt flera frågor om tolkningen av artiklarna 48 och 52 i EG-fördraget (nu artiklarna 39 EG och 43 EG i ändrad lydelse) samt av artikel 7 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33).
- 2 Frågorna har uppkommit i en tvist mellan C.P.M. Meeusen, som är sökande i målet vid den nationella domstolen, och Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep (nedan kallad IBG), som är svarande i samma mål, angående en ansökan om studiebidrag som C.P.M. Meeusen inlämnade med stöd av Wet op de studiefinanciering (lagen om studiemedel, nedan kallad WSF) då hon skrev in sig vid högskolan Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde i Antwerpen.

3 I artikel 7 i förordning nr 1612/68 föreskrivs:

”1. En arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat får inom en annan medlemsstats territorium inte på grund av sin nationalitet behandlas annorlunda än landets egna arbetstagare...

2. Arbetstagaren skall åtnjuta samma sociala och skattemässiga förmåner som landets medborgare.”

4 WSF är enligt artikel 7 tillämplig på

”a) studerande som har nederländskt medborgarskap;

b) studerande som inte har nederländskt medborgarskap men som är bosatta i Nederländerna och som jämställs med en nederländsk medborgare i fråga om studiemedel, enligt föreskrifter som bestämts i fördrag med främmande stater eller i ett för Nederländerna bindande beslut av en folkrättslig organisation;

c) ...”

5 De medel som föreskrivs i WSF beviljas direkt en studerande som har fyllt arton år. Medlen består av ett allmänt bidrag vars belopp är oberoende av föräldrarnas inkomster och ett kompletterande bidrag vars belopp varierar beroende på föräldrarnas inkomster.

- 6 Enligt artikel 9.1 i WSF ger endast utbildning vid en nederländsk läroanstalt rätt till studiemedel. I artikel 9.3 föreskrivs emellertid ett undantag från denna regel till förmån för vissa utländska läroanstalter som likställs med nederländska läroanstalter vad gäller tillämpningen av WSF. Det står klart att Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde i Antwerpen likställs på detta sätt.
- 7 Av beslutet om hänskjutande framgår att C.P.M. Meeusen, som är belgisk medborgare och som under tiden för de faktiska omständigheterna var bosatt i Belgien, i augusti 1993 inledde studierna vid Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde i Antwerpen. Både hennes far och mor är belgiska medborgare bosatta i Belgien. Hennes far är direktör och ende aktieinnehavare i ett bolag med säte i Nederländerna. Hennes mor är anställd vid detta bolag två dagar i veckan. Den hänskjutande domstolen anser att det inte är fråga om ett skenavtal och att hon verkligen är yrkesverksam.
- 8 C.P.M. Meeusen ansökte den 14 oktober 1993 om studiemedel hos IBG, med stöd av WSF.
- 9 IBG biföll ursprungligen C.P.M. Meeusens ansökan och hon erhöll ett allmänt bidrag för perioden från november 1993 till december 1994, men hennes ansökan avslogs senare genom beslut av den 2 oktober 1994, varigenom hon dessutom förelades att återbetala de redan uppburna beloppen. IBG avslog genom beslut av den 12 januari 1995 även ett klagomål mot denna vägran att bevilja studiemedel.
- 10 Efter avslaget på sitt klagomål har C.P.M. Meeusen väckt talan vid Commissie van Beroep Studiefinanciering. Hon har vid denna domstol gjort gällande att rätten till studiemedel inte kan göras beroende av villkoret att barnet skall vara bosatt eller vistas i den medlemsstat där hans föräldrar utövar verksamhet, lika litet som denna rätt kan hänga samman med nationaliteten. IBG har i svaromålet hävdats att sökandens föräldrar inte kan anses vara migrerande arbetstagare i den

mening som avses i artikel 48 i fördraget, eftersom de inte är bosatta i Nederländerna. För att en person skall betraktas som en migrerande arbetstagare, är det nödvändigt att han är anställd och att han är bosatt i värdlandet. Gränsarbetare, till vilka ingressen till förordning nr 1612/68 hänför sig, är personer som är sysselsatta i omedelbar närhet av gränsen.

- 11 Den hänskjutande domstolen har under dessa omständigheter beslutat att förklara målet vilande och ställa domstolen följande tolkningsfrågor:

”1 a) Utgör det förhållandet att sökandens mor såsom i förevarande fall är anställd vid det företag för vilket hennes make är direktör och ende aktieinnehavare ett hinder för att betrakta henne såsom en migrerande arbetstagare i den mening som avses i artikel 48 i EG-fördraget och förordning (EEG) nr 1612/68?

Om fråga 1 a besvaras nekande:

b) I domen i målet Bernini (dom av den 26 februari 1992 i mål C-3/90, REG 1992, s. I-1071) fastställde domstolen att studiemedel som en medlemsstat beviljar barn till arbetstagare utgör en social förmån för en migrerande arbetstagare i den mening som avses i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68, om arbetstagaren alltjämt svarar för barnets underhåll. I ett sådant fall kan barnet åberopa artikel 7.2 för att beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i landet i fråga — och i synnerhet utan att det är möjligt att uppställa närmare villkor avseende bosättningsort. Gäller denna regel förbehållslöst om den migrerande arbetstagaren skall anses vara en gränsarbetare?

- c) Gäller den rättsregel som framgår av domen i målet Bernini, såsom den har återgivits i föregående fråga, även då barnet till en migrerande arbetstagare, såsom i förevarande fall, aldrig har varit bosatt i Nederländerna?
- 2) Skall artikel 52 i EG-fördraget tolkas på så sätt att den garanti som följer av rättsregeln i domen i målet Bernini, såsom den har återgivits i fråga 1 b, även gäller barnet till en person som är medborgare i en medlemsstat och som utövar verksamhet som egenföretagare i en annan medlemsstat?

I vilken omfattning har även den omständigheten att barnet aldrig har varit bosatt i Nederländerna och att föräldern inte är bosatt i den stat där verksamheten som egenföretagare utövas betydelse?"

Fråga 1 a

- 12 Den hänskjutande domstolen har ställt denna fråga för att få klarhet i om den omständigheten att en person som är gift med direktören för det bolag i vilket denne är den ende aktieinnehavaren och vid vilket hon utövar sin verksamhet utgör hinder för att denna person kan betraktas som en "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 48 i fördraget och i förordning nr 1612/68.
- 13 Enligt domstolens fasta rättspraxis är begreppet "arbetstagare" i den mening som avses i de ovannämnda bestämmelserna ett gemenskapsrättsligt begrepp som inte skall tolkas restriktivt. Varje person som utövar verklig och faktisk verksamhet, till vilken inte räknas verksamhet som utövas i så pass liten omfattning att den framstår som ett marginellt komplement, skall betraktas som en "arbetstagare". Kännetecknet för ett anställningsförhållande är att en person under en viss tid, till förmån för någon annan och enligt dennes anvisningar utför tjänster i utbyte mot vilka han erhåller ersättning (se bland annat dom av den 3 juli 1986 i mål 66/85,

Lawrie-Blum, REG 1986, s. 2121, punkterna 16 och 17, svensk specialutgåva, volym 8, s. 661, och av den 12 maj 1998 i mål C-85/96, Martínez Sala, REG 1998, s. I-2691, punkt 32).

- 14 Att nämnda person är gift med direktören för ett företag i vilket denne är den ende aktieinnehavaren kan inte i sig påverka denna beteckning.

- 15 Domstolen ansåg visserligen i domen av den 27 juni 1996 i mål C-107/94, Asscher (REG 1996, s. I-3089, punkt 26) att direktören för ett företag i vilket han är den ende aktieinnehavaren inte utövar verksamhet i en underordnad ställning, vilket gör att han inte kan anses som en "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 48 i fördraget. Denna lösning kan emellertid inte automatiskt överföras på hans maka. De person- och förmögenhetsförhållanden mellan makarna som följer av äktenskapet hindrar nämligen inte att det inom ramen för organisationen av ett företag förekommer en underordnad ställning som är kännetecknande för ett anställningsförhållande.

- 16 Det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera nyssnämnda ställning.

- 17 Fråga 1 a skall således besvaras så, att den omständigheten att en person som är gift med direktören för det bolag i vilket denne är den ende aktieinnehavaren och vid vilket hon utövar verklig och faktisk verksamhet inte utgör hinder för att betrakta denna person som "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 48 i fördraget och i förordning nr 1612/68, då arbetet utförs i en underordnad ställning.

Fråga 1 b och c

- 18 Den hänskjutande domstolen har ställt dessa frågor, som bör undersökas tillsammans, för att få klarhet i om det underhållsberättigade barnet till en person som är medborgare i en medlemsstat, men som är anställd i en annan medlemsstat samtidigt som han fortsätter att bo i den stat vars medborgare han är, kan åberopa artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 för att beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i anställningslandet och i synnerhet utan att det är möjligt att uppställa ytterligare villkor i fråga om barnets bosättningsort.
- 19 Såsom framgår av punkt 25 i domen i det ovannämnda målet Bernini, utgör studiemedel som en medlemsstat beviljar barn till arbetstagare en social förmån för en migrerande arbetstagare i den mening som avses i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68, om arbetstagaren alltså svarar för barnets underhåll.
- 20 Den nederländska och den tyska regeringen har hävdat att denna regel inte kan utvidgas till att gälla för gränsarbetare. Syftet med den likabehandling som föreskrivs i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 är nämligen, såsom framgår av femte övervägandet, endast att underlätta arbetstagares rörlighet och göra det möjligt för migrerande arbetstagare och deras familjer att inlemmas i värdlandet. Att värdlandet beviljar barnet till en arbetstagare som med sin familj är bosatt i en annan medlemsstat medel för studier utomlands faller inte inom denna ram. Ett sådant bosättningsvillkor som det som uppställs i den nationella lag som är i fråga i målet vid den nationella domstolen är således objektivt berättigat och anpassat till målsättningen med förordning nr 1612/68.
- 21 Såsom domstolen ansåg i domen av den 27 november 1997 i mål C-57/96, Meints (REG 1997, s. I-6689, punkt 50), innebär denna argumentation emellertid en oriktig tolkning av lydelsen av förordning nr 1612/68. I dess fjärde övervägande föreskrivs nämligen uttryckligen att rätten till fri rörlighet "utan diskriminering [måste] få åtnjutas av fast anställda, säsongarbetare och gränsarbetare och av dem som är verksamma i serviceyrkena", och i dess

artikel 7 hänvisas det utan förbehåll till "arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat". Av detta slöt sig domstolen i domen i det ovannämnda målet Meints till att en medlemsstat inte kan göra beviljandet av en social förmån i den mening som avses i nämnda artikel 7 beroende av villkoret att förmånstagarna skall vara bosatta inom denna medlemsstats nationella territorium.

- 22 Tilläggas kan att den princip om likabehandling som fastställs i artikel 7 i förordning nr 1612/68 enligt en fast rättspraxis även har till syfte att förhindra diskriminering av barn som arbetstagaren är underhållsskyldig mot (se dom av den 20 juni 1985 i mål 94/84, Deak, REG 1985, s. 1873, punkt 22; svensk specialutgåva, volym 8, s. 243). Dessa barn kan således åberopa artikel 7.2 för att beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i landet (domen i det ovannämnda målet Bernini, punkt 28).
- 23 Av detta följer att för den händelse att det i en sådan nationell lag som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen inte uppställs något bosättningsvillkor för barn till arbetstagare som är medborgare i landet för att beviljas studiemedel, skall ett sådant villkor anses diskriminerande, om det uppställs för barn till arbetstagare som är medborgare i andra medlemsstater.
- 24 Ett sådant villkor är nämligen särskilt ogynnsamt för gränsarbetare som per definition är bosatta i en annan medlemsstat, där även deras familjemedlemmar som regel är bosatta.
- 25 Mot bakgrund av ovanstående överväganden skall de ställda frågorna besvaras så, att det underhållsberättigade barnet till en person som är medborgare i en medlemsstat, men som är anställd i en annan medlemsstat samtidigt som han fortsätter att bo i den stat vars medborgare han är, kan åberopa artikel 7.2 i

förordning nr 1612/68 för att beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i anställningslandet och i synnerhet utan att det är möjligt att uppställa ytterligare villkor i fråga om barnets bosättningsort.

Den andra frågan

- 26 Genom denna fråga vill den hänskjutande domstolen i huvudsak få klarhet i om det underhållsberättigade barnet till en person som är medborgare i en medlemsstat, men som utövar verksamhet som egenföretagare i en annan medlemsstat samtidigt som han fortsätter att bo i den stat vars medborgare han är, kan beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i etableringsstaten och i synnerhet utan att det är möjligt att uppställa ytterligare villkor i fråga om barnets bosättningsort.
- 27 I detta avseende skall påpekas att artikel 52 i fördraget säkerställer att det för medborgare i en medlemsstat, vilka önskar utöva verksamhet som egenföretagare i en annan medlemsstat, skall gälla samma villkor som gäller för landets egna medborgare och förbjuder all diskriminering på grund av nationalitet som utgör hinder för att starta och utöva en sådan verksamhet. Såsom domstolen konstaterade i domen av den 10 mars 1993 i mål C-111/91, kommissionen mot Luxemburg (REG 1993, s. I-817, punkt 17; svensk specialutgåva, volym 14), rör förbudet i fråga inte enbart särskilda bestämmelser hänförliga till utövandet av en yrkesverksamhet utan även, vilket framgår av det allmänna handlingsprogrammet för upphävande av begränsningar i etableringsfriheten (EGT 2, 1962, s. 36; svensk version, se EES-avtalets bilagor med rättsakter, band 6, s. 113), alla hinder för medborgare i andra medlemsstater att utöva verksamhet som egenföretagare som innebär att medborgare i andra medlemsstater behandlas på annat sätt än landets egna medborgare på grund av bestämmelser i nationella lagar eller andra författningar eller till följd av tillämpningen av en sådan bestämmelse eller av administrativ praxis.

- 28 Detta förbud är även tillämpligt på att det uppställs villkor avseende bosättning för beviljande av en social förmån när det har konstaterats att detta villkor är diskriminerande (domen i det ovan nämnda målet kommissionen mot Luxemburg, punkt 18).
- 29 Den således uttalade principen om likabehandling har även till syfte att hindra diskriminering av barn som egenföretagaren är underhållsskyldig mot. Principen utgör således hinder för att uppställa ett sådant villkor avseende bosättning som det som föreskrivs i den nationella lagen i fråga, vilken, såsom konstaterats i punkt 23 i förevarande dom, skall anses diskriminerande.
- 30 Mot bakgrund av ovanstående överväganden skall den andra frågan besvaras så, att det underhållsberättigade barnet till en person som är medborgare i en medlemsstat, men som utövar verksamhet som egenföretagare i en annan medlemsstat samtidigt som han fortsätter att bo i den stat vars medborgare han är, kan beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i etableringsstaten och i synnerhet utan att det är möjligt att uppställa ytterligare villkor i fråga om barnets bosättningsort.

Rättegångskostnader

- 31 De kostnader som har förorsakats den nederländska och den tyska regeringen samt kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

angående de frågor som genom beslut av den 26 september 1997 har ställts av
Commissie van Beroep Studiefinanciering — följande dom:

- 1) Den omständigheten att en person som är gift med direktören för det bolag i vilket denne är den ende aktieinnehavaren och vid vilket hon utövar verklig och faktisk verksamhet utgör inte hinder för att denna person kan betraktas som en "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 48 (nu artikel 39 EG i ändrad lydelse) i fördraget och i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen, då hon utövar sin verksamhet i en underordnad ställning.
- 2) Det underhållsberättigade barnet till en person som är medborgare i en medlemsstat, men som är anställd i en annan medlemsstat samtidigt som han fortsätter att bo i den stat vars medborgare han är, kan åberopa artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 för att beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i anställningslandet och i synnerhet utan att det är möjligt att uppställa ytterligare villkor i fråga om barnets bosättningsort.
- 3) Det underhållsberättigade barnet till en person som är medborgare i en medlemsstat, men som utövar verksamhet som egenföretagare i en annan

medlemsstat samtidigt som han fortsätter att bo i den stat vars medborgare han är, kan beviljas studiemedel på samma villkor som gäller för barn till arbetstagare som är medborgare i etableringsstaten och i synnerhet utan att det är möjligt att uppställa ytterligare villkor i fråga om barnets bosättningsort.

Puissochet

Jann

Moitinho de Almeida

Gulmann

Edward

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 8 juni 1999.

R. Grass

J.-P. Puissochet

Justitiesekreterare

Ordförande på femte avdelningen